

■ **"Təbriz Bakıya arxa" rubrikasında Cənubi Azərbaycan Milli Hökumətinin müdafiə naziri, general-mayor Cəfər Kavian haqda danışmaq istəyirik. Mübarizə dolu həyat yolu keçən general Kavian Cənubi Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda mücafiələr verib. Təlatümlü, şirinli - acılı ömür yolu keçən generalın taleyi, həyat yolu bir ölkədir.**

Azərbaycan Demokratik Firqəsinin üzvü, Cənubi Azərbaycan Milli Hökumətinin müdafiə naziri, general-mayor Cəfər Məhəmmədli oğlu Məmmədzadə (Kavian) 1895-ci ildə Təbrizdə doğulub.

Tədqiqatçılar yazırlar ki, Cəfər Məmmədzadə ilk gəncliyindən gizli inqilabi işə qoşulduğundan o, iki adla fəaliyyət göstərmiş. Gəncliyində onun gizli adı Məşədi idi, Cənubi Azərbaycan milli hökumətinin milli qoşunlar vəziri olanda isə general Cəfər Kavian kimi tanınıb. Onun atası Təbriz yaxınlığındakı Sağalan(Səhlan) kəndindən idi. Səttarxan hərəkatı başlananda Sağalanlı Məhəmmədli kişi böyük qardaşı İsrafille mücahidlərin sırasına qoşuldu. O, oxumaq, yazmaq öyrəndi. Səttarxanın tanınmış mücahidlərindən biri və gizli inqilabi hərəkatın məşvərətçisi oldu. Səttarxan 1910-cu il aprelin on beşində Tehrandə böyük təntənə ilə qarşılananda mücahidlərlə birgə çəkdiyi şəkildə - ön cərgədə Sağalanlı Məhəmmədli kişi də vardı. Səttarxanın azadlıq hərəkatı İran hakimləri tərəfindən yatırıldıqda, Sağalanlı Məhəmmədli də həbsə atıldı. Həbsdən azad olandan bir az sonra çəkdiyi işgəncələrdən vəfat etdi.

Qeyd edilənə görə, Məhəmmədli Səhlanlının obrazı Makulu Pənahninin "Səttarxan" romanında öz əksini tapıb. General Cəfər Məmmədzadənin böyük qardaşı İsrafil də inqilabi işdə fəal çalışan fədailərdən idi.

13 yaşlı Səttarxan fədaisi...

Tədqiqatçılara görə, general 1974-cü ildə öz dəst-xətti ilə yazdığı tərcümeyi halında qeyd edir ki, inqilabi fəaliyyətə 1908-ci ildən, on üç yaşında gənc bir fə dai kimi Səttarxan hərəkatından başlamışam. O vaxta qədər Təbrizdə dini təhsil almışam.

Inqilab məğlubiyyətə uğrayanda, o, qardaşı İsrafille şah təzyiqindən qaçıb Bakıya pənah götürür. İki il Bakıda dərzilik edən Məşədi Cəfər yenidən Təbrizə qayıdır. Qulamhüseyn xan Rzazadənin evində təşkil olunmuş İran sosial-demokrat firqəsinin beşinci hövzə iclasında iştirak edir. Şeyx Məhəmməd Xiyanı hərəkatında fə dai başçılarından biri olur.

O, Mərənddən Təbrizə köçür.

1922-ci ilin fevral ayının doqquzunda Məşədinin gizli şəraitdə yaşadığı evinə bir neçə adam toplaşmışdı. Onların arasında Məşədi, İslam, şair Lahuti, doktor Rəhim xan, Tağı Şərqi, Bürhani və başqaları var idi. Onlar kiçik müşavirə keçirdilər. Bu hadisədən bir - iki saat sonra Təbrizin müxtəlif məhəllələrində atışma başlandı, bütün gecəni davam etdi. Səhər isə hö-

Azərbaycan Demokratik firqəsinin banisi Seyid Cəfər Pişəverini milli hökumətin baş naziri təyin etdi. Onlar İran çərçivəsində milli muxtariyyət al-

öz silahaşları - azadxah Seyid Cəfər Pişəveri, Şəbüstəri, doktor Cavid və başqaları ilə Azərbaycan Demokrat Partiyasını, milli höku-

kovnik Mürtezəvi, Qazi, Cövdetü Dəbirniya, Zəhiri, Ehsani, Şeyxi kimi öldürüldü. Vəziyyətin ağırlığından digərləri kimi general Cəfər Kavian da So-

İran rejimi ilə sonadək vuruşdu, həbslərdə yatdı - məşhur generalın Bakıda bitən ömür yolu...

kumət artıq xalq fədailərinin əlinə idi".

Məşədi Cəfər 1922-ci ildə məşhur şair Əbülqasım Lahuti hərəkatında yaxından iştirak edərək fə dai başçısı olur. Bir az sonra şahlıq rejiminin ağırlığı nəticəsində bu hərəkat da yatırılır. Məşədi Cəfər ikinci dəfə Bakıya gəlir, təhsilini artırmaq üçün partiya kursuna daxil olur. 1924-cü ildə Azərbaycan Kommunist Partiyasının sərəncamı ilə Məşədi Cəfər Naxçıvandakı dağ-mədən fəhlə həkmlər ittifaqının sədri vəzifəsinə işə göndərilir. Üç il sonra üçüncü Kominternin tapşırığı ilə yenidən İrana göndərilən Məşədi Cəfər Təbrizdə, Rəştə, Mazandaranda və Tehrandə gizli inqilabi iş aparır.

Rza şahın sürgün etdiyi gələcək general...

General barədə onun tədqiqatçılarının yazılarına istinadən yaradılan Vikipediyada qeyd olunur ki, 1930-cu ilin sonlarında ajanlar onu həbs edir. Məhkəmənin 3472/14 nömrəli qərarının surəti oğlu Marksda qalır. Onun mətni belədir: "Cəfər Kavian ona görə məsuliyyətə alınır ki, 1 may münasibətilə intibahnəmələr nəşr etdirib Tehrandə yaymış. O, Kommunist Partiyasına mənsubdur. İrandakı və xaricdəki kommunistlərlə yaxından əlaqə saxlayır. İran məmləkətinə və onun istiqballıyyətinə zidd bir adamdır. Ona görə də Cəfər Kavianın yoldaşları İran qanun məcəlləsinin iyirmi yeddinci maddəsi ilə, Kavianin özü isə həmin qanunun iyirmi səkkizinci maddəsi ilə mücazət olunub həbs olunurlar. Hökm yerinə yetirilir." Altı il yeddi ay Qəsri-Qacar zindanının uça və qalın divarları, dəmir qapıları mərd Azərbaycan oğlu Cəfər Kavianın mübarizə əznimini qıra bilmir. Qəddar Rza şah hakimiyyəti həbsdən sonra onu Zəncan şəhərinə sürgün edir. O, Sovet ordusu İrana gəldikdən sonra, 1941-ci ildə sürgündən azad olunur.

Milli hökumətin müdafiə naziri...

1945-ci il dekabrın on ikisində Cənubi Azərbaycanda silahlı üsyan nəticəsində xalq

dılar. Azərbaycan dili rəsmi dövlət dili oldu. Ana dilimizdə orta və ali məktəblər açıldı. Səkkiz saatlıq iş günü bərpa olundu. Səttarxana və Bağır-xana heykəl ucaldıldı. Həmin gün tarixə "21 Azər hərəkatı" kimi daxil oldu.

Fədailər Azərbaycanın şəhər və kəndlərini istilacı İran qoşunlarından təmizlədilər. Cəfər Kavian Azərbaycan Milli hökumətinin qərarı ilə general-mayor rütbəsi ilə təltif olunub, müdafiə naziri təyin edildi. Həmin ili "Nəcətə-İran" qəzeti yazırdı: "General Kavian hal-hazırda Azərbaycanın həm qoşun hissəsinə, həm də Azərbaycan milis idarələrinə başçılıq edir. Bu şəxs qədim mübariz İran azadxahlarından biri olub və Azərbaycan Demokratik hərəkatında, eyni halda İran Demokratik hərəkatında iyirmi beş il qabaqdan ta indiyə kimi iştirak edibdir.

O, Rza şah dövründə illərlə həbsdə olmuş və həyatının çox dövrünü zindanda keçirmişdir. "21 Azər hərəkatı"nda Cəfər Kavian canfəşan fə dai olmuş və Azərbaycanın bütün fə dai dəstələrinin rəhbərliyini öz əlinə alması, gözəçarpan dərəcədə fədakarlıq göstərmişdir. Ona görə də Azərbaycan Demokratik hökuməti Cəfər Kavianı hərbi vüzarətxananın vəziri təyin etdi. O,

mətn fəaliyyətini yüksəklərə qaldıraraq mürtezə irticanı çıxılmaz vəziyyətdə qoymuşdur".

Təbriz həsrətilə Bakıda gözlərini əbədiyyətə yumdu...

Tədqiqatçılar yazır ki, 1946-cı il noyabrın axırlarında İran hökuməti iyun müqaviləsinə pozdu. Cənubi Azərbaycanı yenidən fəth etmək üçün onun üzərinə hücum etdi. Zəncanda, Sərabda, Ərdəbilə, Təbriz və başqa şəhərlərdə qanlı cinayətlər törədilər.

Dekabrdə şah idarə üsulu bərpa olundu. İranın baş naziri Qəvamülsəltənə ilə Stalin, Azərbaycanın milli mənafeyini sarsıdan təkliflər irəli sürdülər. Onlar Azərbaycanın İrandan ayrılmaq və onun torpağına sahib olmaq istədiyini iddia etdilər.

Bu hadisələrdən sonra Əbdülqasım Əzimi güllələndi. O, son nəfəsində demişdi:

- Xatircəm olun, hər bir azadxah azərbaycanlı sabah bir general Əzimi olacaqdır. Xalqın intiqamını gözləyin! Tökdiyünüz qanlara, etdiyiniz vəhşiliklərə görə gələcək nəsillərdən intiqam alacaq!

Sərdarı milli Səttarxanın və saları milli Bağırxanın heykəlləri uçuruldu. General Mirzə Rəhbini Kəbiri, Əzimi, mayor Raşit Məmmədli oğlu, pol-

vet Azərbaycanına gəldi. Ömrünün axırınadək - 1975-ci ilədək vətən həsrətilə yaşadı.

Yazılanlara görə, generalın üç oğlu və üç qızı Bakıda yaşayıb.

C.Kavianın vəfatı, acı taleyi milli təəssübkeşləri dərinəndən sarsıtdı. Güney Azərbaycanın azadlıq mücahidlərindən biri olan Kavian hər zaman xalqın sevimlisi olaraq qalır. Onun xalq qarşısındakı xidmətləri Pişəveri tərəfindən yüksək qiymətləndirilib.

Azərbaycan Demokrat Partiyası və milli hökuməti Cəfər Kavianın xalq qarşısındakı xidmətlərini yüksək qiymətləndirib. S.C.Pişəverinin imzası ilə Mərkəzi Komitənin 1946-cı ilin sentyabr tarixli əmrində deyilir ki, ağayə general Cəfər Kavian, xalq qarşısında əməyinizə və əncam verdiyiniz xidmətlərə görə Mərkəzi Komitənin təsəvvibi üzrə siz Səttarxan ordeni ilə təltif olunursunuz.

General Cəfər həm də hökumətin yeni təsis etdiyi "21 Azər" medalı ilə təltif olunub.

Bütün milli mücahidlər kimi generalın da Güney Azərbaycanın azadlığına şübhə olmayıb. İnanırıq ki, indiki milli mübarizlər böyük şəxsiyyətlərimizin bu əbədi arzusunu həyata keçirəcək və onların ruhlarını şad edəcək.

İradə SARIYEVA